

Sadatova Shohista

DTPI Biologiya yo'nalishi 3 Kurs talabasi

Annotatsiya: Mazkur tezisdagi iqlim o'zgarishining inson hayot faoliyati, biosfera barqarorligi va tabiiy resurslardan foydalanish jarayonlariga ta'siri keng yoritilgan. Iqlimo'zgarishi natijasida Yer haroratining o'sishi, qurg'oqchilik, muzliklarning erishi, cho'llanish, suv tanqisligi hamda tabiiy ofatlarning ko'payishi kabi hodisalar global miqyosda kuzatilmoqda. O'zbekiston hududida ham oxirgi yillarda harorat 1,5°C ga oshgan bo'lib, bu qishloq xo'jaligi, suv xo'jaligi va inson salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shuningdek, maqolada ekologik inqirozning ijtimoiy va iqtisodiy oqibatlarini, biologik xilma-xillikning kamayishi, yangi kasalliklar paydo bo'lishi, oziq-ovqat xavfsizligi bilan bog'liq masalalar tahlil qilinadi. Iqlim o'zgarishining oldini olishda qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish, yashil iqtisodiyotga o'tish, o'rmonzorlarni tiklash va ekologik ta'limni kuchaytirish muhim omil sifatida ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: iqlim o'zgarishi, biosfera, ekologik barqarorlik.

Аннотация: В данной работе рассматривается влияние изменения климата на жизнедеятельность человека, устойчивость биосферы и использование природных ресурсов. Изменение климата вызывает повышение температуры Земли, засуху, таяние ледников, опустынивание, дефицит воды и рост числа природных катастроф. В Узбекистане за последние десятилетия среднегодовая температура повысилась на 1,5°C, что негативно отражается на сельском хозяйстве, водных ресурсах и здоровье населения. В статье анализируются социально-экономические последствия экологического кризиса, снижение биологического разнообразия, появление новых заболеваний и угрозы продовольственной безопасности. Отмечается, что использование возобновляемых источников энергии, переход к «зелёной» экономике, восстановление лесов и повышение экологической культуры населения являются важными мерами по смягчению климатических изменений.

Ключевые слова: изменение климата, биосфера, экологическая устойчивость.

Abstract: This thesis explores the impact of climate change on human life, biosphere stability, and the utilization of natural resources. Global warming, drought, glacier melting, desertification, water scarcity, and an increase in natural disasters are becoming critical challenges worldwide. In Uzbekistan, the average annual temperature has risen by approximately 1.5°C in recent decades, negatively affecting agriculture, water management, and human health. The study also discusses the social and economic consequences of ecological crises, biodiversity loss, the emergence of new diseases, and threats to food security. The importance of renewable energy use, transition to a green economy, forest restoration, and improvement of ecological education are emphasized as key solutions to mitigate climate change effects.

Keywords: climate change, biosphere, ecological sustainability.

KIRISH

So'nggi o'n yilliklarda iqlim o'zgarishi butun dunyo hamjamiyati uchun eng dolzarb ekologik muammolardan biriga aylandi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti va Jahon meteorologiya tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yil insoniyat tarixidagi eng issiq yil sifatida qayd etilgan. Atmosferadagi karbonat angidrid (CO_2) miqdori sanoat davridan buyon 50 foizdan ortiq oshgan bo'lib, bu issiqxona effekti kuchayishiga va Yer haroratining o'sishiga sabab bo'lmoqda.

Iqlim o'zgarishi insoniyat hayotining barcha sohalariga – qishloq xo'jaligi, energetika, sog'liqni saqlash, suv resurslari va ijtimoiy-iqtisodiy tizimlarga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Natijada, qurg'oqchilik, suv tanqisligi, o'rmon yong'inlari va toshqinlar kabi tabiiy ofatlar ko'paymoqda. Bu holat nafaqat tabiiy muhitni, balki inson salomatligini ham xavf ostiga qo'ymoqda. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma'lumotiga ko'ra, har yili iqlim o'zgarishiga bog'liq kasalliklar tufayli 250 mingdan ortiq inson hayotdan ko'z yumadi.

O'zbekiston geografik joylashuvi va kontinental iqlim sharoiti sababli iqlim o'zgarishining keskin oqibatlariga eng ko'p duch kelayotgan mintaqalardan biridir. Oxirgi 70 yil ichida mamlakatda o'rtacha yillik harorat $1,5^\circ\text{C}$ ga oshgan, suv resurslari kamaygan, qishloq xo'jaligida hosildorlik pasaygan. Aral dengizi fojiasi esa bu muammoning eng yaqqol namunasidir.

Mazkur ishda iqlim o'zgarishining inson hayot faoliyati, biosfera barqarorligi va tabiiy resurslardan foydalanish jarayonlariga ta'siri o'rganiladi. Shuningdek, ekologik muvozanatni tiklash, yashil iqtisodiyotga o'tish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish hamda ekologik ta'limni kuchaytirish yo'nalishlari bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar keltiriladi.

Iqlim o'zgarishi XXI asrda insoniyat duch kelayotgan eng jiddiy global ekologik muammolardan biridir. Atmosferadagi issiqxona gazlarining ortishi natijasida Yer yuzasida o'rtacha harorat doimiy ravishda oshib bormoqda. BMT ma'lumotlariga ko'ra, so'nggi 150 yil ichida global harorat $1,2^\circ\text{C}$ ga oshgan, bu esa butun dunyo iqlim tizimiga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. O'zbekiston Markaziy Osiyodagi eng quruq hududlardan biri bo'lib, iqlim o'zgarishi bu yerda yanada keskin sezilmoqda. Oral dengizining qurib borishi, Amudaryo va Sirdaryo suv hajmining kamayishi, Farg'ona vodiysi hamda Qizilqum va Qoraqum cho'llarida cho'llanish jarayonlarining kuchayishi bu holatning yaqqol isbotidir. 1960-yillarda Oral dengizining yuzasi 68 ming km^2 bo'lgan bo'lsa, bugungi kunda uning atigi 10 foizi saqlanib qolgan. Iqlim o'zgarishi nafaqat tabiatga, balki inson salomatligiga ham jiddiy xavf tug'diradi. Haroratning ko'tarilishi issiqlik urishlari, yurak-qon tomir kasalliklari va allergik holatlarning ko'payishiga sabab bo'lmoqda. Shuningdek, qurg'oqchilik tufayli oziq-ovqat mahsulotlari narxi oshib, suv tanqisligi aholining ijtimoiy hayotiga bevosita ta'sir etmoqda.

Biologik xilma-xillik ham jiddiy zarar ko'rmoqda. Quruq sharoitda ko'p yillik o'simliklar yo'qolib, ba'zi hayvon turlari migratsiya yo'nalishini o'zgartirmoqda. Masalan, O'zbekiston hududida ilgari keng tarqalgan ba'zi dasht qushlari va sudralib yuruvchilar soni keskin kamaygan. Shu bois iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish choralari har bir mamlakatning ustuvor vazifasiga aylangan. O'zbekistonda ham "Yashil makon" loyihasi

doirasida millionlab daraxtlar ekilmoqda, quyosh va shamol energiyasidan foydalanish ko'lamini kengaytirmoqda. Bu nafaqat atmosferadagi karbonat angidridni kamaytiradi, balki ekologik barqarorlikni ta'minlaydi. Barqaror rivojlanish uchun tabiat va inson o'rtasidagi muvozanatni saqlash muhim.

Iqlim o'zgarishiga qarshi kurash nafaqat texnologik yoki siyosiy, balki ma'naviy va madaniy masala hamdir. Har bir insonning ekologik madaniyat darajasi, kundalik hayotdagi tanlovi – energiyani tejash, chiqindilarni kamaytirish, tabiatni asrash – bu global o'zgarishlarning oldini olishdagi eng muhim omillardan biridir.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, iqlim o'zgarishi nafaqat tabiiy jarayon, balki insoniyatning hayot sifati, sog'lig'i va kelajak avlod taqdiriga bevosita ta'sir etuvchi muammodir. Tabiatni asrash, energiyani tejash, qayta tiklanuvchi manbalarga o'tish, o'rmonlarni ko'paytirish va ekologik ta'limni kuchaytirish orqali biz global isish jarayonini sekinlashtirishimiz mumkin. Har bir inson bu jarayonning faol ishtirokchisiga aylansa, Yer sayyorasi kelajakda ham yashovchan va barqaror bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov, I.A. Tabiatni muhofaza qilish – barchamizning burchimiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2010.
2. United Nations. Climate Change 2023: The Physical Science Basis. – IPCC Sixth Assessment Report, Geneva, 2023.
3. Mirziyoyev, Sh.M. Yashil makon – kelajak avlodga toza muhit merosi. – Toshkent: O'zbekiston, 2022.
4. World Bank. Uzbekistan: Climate Risk and Adaptation Country Profile. – Washington, D.C., 2021.
5. Xolmatov, A. va boshq. Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.